

Den Haag op weg naar het Nieuwe Normaal

Deel 1: de Economie

De coronacrisis bracht schone lucht, thuiswerken en zorgde voor heel wat opschudding. Hoe willen we de Haagse samenleving vormgeven nu zich een Nieuw Normaal lijkt op te dringen? Hoe moet de Haagse economie er in de toekomst uit zien?

Je kunt je laten leiden door gebeurtenissen en toevalligheden, maar het is wenselijker om je te laten leiden door waarden die je zelf bepaalt. En dus is het verstandig om voortdurend over die waarden met elkaar in gesprek te blijven.

Om die reden organiseerde De Maatschappij, Departement 's-Gravenhage drie dialoogsessies onder de naam *Den Haag op weg naar het Nieuwe Normaal*. Haagse vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, de overheid, onderwijs en wetenschap gingen daarover in gesprek in Museum Beeld en Geluid Den Haag.

Moderator Pelle Matla legde de deelnemers een aantal stellingen voor en vroeg hoe we de Haagse samenleving willen vormgeven. Hoe zorgen we voor een veerkrachtige Haagse economie en hoe voorkomen we dat we bij een volgende pandemie weer in een crisis terechtkomen?"

Stelling 1: De coronacrisis maakte duidelijk hoe kwetsbaar de economie is, maar de Haagse economie is veerkrachtig en over tien jaar veel meer gericht op het lokale.

Tijdens de lockdown deed de lokale detailhandel het goed, reageert Kim Schofaerts, Voorzitter [MKB Den Haag](#). Ze noemt initiatieven als '[Koop lokaal](#)' en '[Hou je Haags](#)'. "Het is de vraag of dit van blijvende duur is of dat we teruggaan naar het oude, vluchtige gedrag." De overheid kan hierbij een rol spelen, vindt ze, bijvoorbeeld door grote bedrijven te stimuleren gebruik te maken van lokale leveranciers.

Wim Kulik, Hoofd [Economie Gemeente Den Haag](#) is het daarmee eens. De gemeente werkt hard aan het weerbaarder maken van de lokale economie, vertelt hij. Dat is nu urgent, maar sowieso belangrijk omdat vergeleken met de andere grote steden Den Haag meestal langer in economische dip blijft hangen.

Bovendien groeit de bevolking naar verwachting naar meer dan 600.000 inwoners in 2035. "Dat betekent dus ook meer werkzoekenden," zegt Kulik. "Daar hebben we ook het Haagse MKB bij nodig, want daarin werkt het overgrote deel van de Hagenaars en Hagenezen."

We moeten ook weer niet te afhankelijk worden van lokale bedrijven, zegt Pieter Hasekamp, Directeur van het [Centraal Planbureau](#) (CPB). "Als je je alleen op lokale bedrijven richt, ben je ook heel kwetsbaar. Een van de lessen van deze crisis is dat je moet diversifiëren en spreiden."

Stelling 2: De Haagse economie moeten we als familiebedrijf gaan inrichten: meer gericht op het doorgeven van welvaart dan op winstoptimalisatie op de korte termijn.

Hasekamp is het hiermee eens. “We waren al langer aan het nadenken over hoe we ons meer op de lange termijn kunnen richten,” zegt hij. Hij noemde de klimaatverandering en gelijke kansen voor iedereen. “Deze crisis drukt ons met de neus op de feiten.”

De zwaksten op de arbeidsmarkt worden het hardst getroffen door de coronacrisis, benadrukt Katja Rusinovic, [Lector Grootstedelijke Ontwikkelingen aan De Haagse Hogeschool](#). Flexwerkers, laagopgeleiden en jongeren bijvoorbeeld. Ze publiceerde onlangs het rapport ‘[Berichten uit een stille stad](#)’ over de maatschappelijke impact van covid-19 op Den Haag. “Er is meer vertrouwen in onderlinge relaties ontstaan,” zegt ze. “Maar hoe geef je die positieve initiatieven een duurzaam karakter?”

[Futuroloog Freija van Duijne](#) ziet een rol voor de overheid. “Hou het enthousiasme van koplopers vast en ondersteun netwerken zodat ze doorkunnen, zoals dat gebeurt bij de transitie naar duurzame energie.” Van Duijne houdt zich bezig met de toekomst “omdat we de rest van ons leven in de toekomst doorbrengen”, en “om te begrijpen welke richting we opgaan en welke oplossingen er zijn.”

Ook Schofaerts van MKB Den Haag kan zich vinden in de stelling en voegt eraan toe: “De overheid richt zich traditioneel op het algemeen belang en bedrijven op het eigen belang, maar je ziet steeds meer ondernemingen die dat combineren en sociaal en duurzaam bezig zijn. Dat blijken betere organisaties.”

Stelling 3: Corona bracht schone lucht en thuiswerken. We willen deels blijven thuiswerken, dus kunnen we de helft van de kantoorpanden ombouwen tot woningen.

De oppervlakte die Den Haag gereserveerd heeft voor kantoorruimte moet inderdaad opnieuw tegen het licht worden gehouden, reageert Rusinovic van de Haagse Hogeschool. Volgens het [Central Innovation District](#) is er over twintig jaar 2,4 miljoen m² aan kantoorruimte nodig (in 2018 was er 1,9 miljoen m²).

“Grote bedrijven zijn zich aan het herbezinnen,” zegt Rusinovic, want een groot deel van de Nederlanders wil een of meer dagen thuis blijven werken. Ze ziet het kantoor als een soort nieuwe koffietent, “een plaats voor ontmoeting en creatieve ideeën”, al zijn er ook bedrijven die juist meer kantoorruimte nodig hebben om de 1,5 meter-economie na te leven.

'De crisis heeft trends blootgelegd die al bezig waren'

Kantoren zijn een vrij recente uitvinding, voegt Hasekamp eraan toe. "Je kunt elkaar ook in een café ontmoeten." Of zoals het CPB tegenwoordig wel eens doet: tijdens een wandeling in de duinen. "Corona heeft een trend blootgelegd die al langer bezig is, onder andere door de digitalisering. De crisis kan deze trend versterken."

Hij benadrukt dat we voorzichtig moeten zijn met de term 'Nieuwe Normaal'. "De huidige crisis is geen permanente situatie. Thuiswerken zullen we wel meer blijven doen. De horeca en evenementenbranche hebben het nu even moeilijk, maar dat gaat weer beter worden."

Volgens Futuroloog Van Duijne is er door het thuiswerken meer aandacht voor gezondheid ontstaan. "Je wordt niet gelukkig van een hele dag op een stoel zitten. Al kun je ook weer naar de airco en goede stoel van kantoor gaan verlangen." Ze denkt dat door het thuiswerken ook de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen begint te veranderen.

"Dat er verschuivingen zijn door de coronacrisis kunnen we wel met elkaar concluderen," zegt de moderator.

"De crisis heeft zoveel energie bij zoveel verschillende mensen en partijen losgemaakt," besluit Van Duijne. "In de toekomst hebben we in de stad dus twee keer 600.000 handen die samen wat moois kunnen doen. Dat moeten we vast zien te houden."

Door de sprekers aangereikte onderwerpen om verder over te spreken na de zomer:

- De positieve initiatieven die tijdens de coronatijd zijn ontwikkeld een duurzaam karakter geven
- De Haagse economie structureel diverser en daarmee weerbaarder maken
- Onderzoek hoe zwaksten op de arbeidsmarkt bij een volgende crisis niet weer zo hard getroffen worden
- Een deel van de kantoorpanden staan leeg, moeten we die ombouwen tot woningen?
- Haagse bedrijven mee laten denken over duurzame, langetermijnactiviteiten in plaats van winstoptimalisatie op de korte termijn